

Diferencialisme lingüístic a les Illes Balears: actors, discurs i evolució

*Linguistic differentialism in the Balearic Islands:
Actors, discourse, and evolution*

Ivan SOLIVELLAS
Universitat Pompeu Fabra

Data de recepció: 1 de maig de 2020
Data d'acceptació: 24 de juliol de 2020

RESUM

L'objectiu d'aquest article és explicar de manera global en què consisteix el diferencialisme lingüístic a les Illes Balears, a partir d'un conjunt de dades que permeten analitzar-ne els principals actors (tant individuals com grupals), el discurs que desenvolupen i com s'ha vertebrat aquesta ideologia al llarg del temps. D'altra banda, oferim una panoràmica històrica sobre el denominat *gonellisme*, a més d'una lectura en clau identitària i política, dos aspectes que sovint constitueixen el rerefons de determinades controvèrsies sociolingüístiques. Així mateix, es compara el cas illenc amb d'altres de semblants, com el blaverisme valencià o la polèmica del català *light* a Catalunya.

PARAULES CLAU: diferencialisme i secessionisme lingüístics, ideologies lingüístiques, *gonellisme*, planificació del corpus, sociolingüística crítica.

ABSTRACT

The purpose of this article is to provide a comprehensive explanation of what linguistic differentialism entails in the Balearic Islands, based on a data set that allows the analysis of the main players (including both individuals and groups), of the narrative that they deploy, and of how this ideology has been structured over time. We also offer a historical overview of the *gonellisme* movement, as well as an interpretation from the identitarian and political standpoints, two aspects that often form the background of certain sociolinguistic controversies. Likewise, we compare the case of the Balearic Islands to similar ones, such as the Valencian *blaverisme* or the "light Catalan" controversy in Catalonia.

KEYWORDS: linguistic differentialism and secessionism, language ideologies, *gonellisme*, corpus planning, critical sociolinguistics.

1. INTRODUCCIÓ

La llengua catalana ha hagut de fer front, al llarg del temps, a diferents polèmiques relacionades amb el corpus i l'estatus lingüístics, que es poden concebre com a connaturals al procés de substitució que pateix. Entre aquestes controvèrsies trobem el diferencialisme lingüístic, que consisteix en la promoció d'un conjunt de polítiques per diferenciar una varietat lingüística de la resta, ja sigui per fomentar un parlar local o per crear una llengua nova per elaboració (Kloss, 1967). En aquest sentit, hem d'entendre el diferencialisme com una actitud que pretén fragmentar la comunitat lingüística i, alhora, frenar el procés de normalització.

El diferencialisme lingüístic¹ s'origina a partir de les polítiques d'homogeneïtzació dels territoris espanyols, la qual cosa afecta no només l'aspecte polític, sinó també la realitat sociocultural i lingüística. Aquestes mesures, que s'originen arran dels decrets de Nova Planta, s'agregen d'una manera especial a partir del segle XIX, amb el naixement dels estats nació moderns, en el si dels quals la llengua nacional ocupa un lloc privilegiat, en tant que és un recurs per justificar i legitimar la unitat política, «per això els estats multilingües solen maldar perquè tots els ciutadans es vegin com a compartidors d'una mateixa llengua [...]» (Melià, 2014: 242).

Així doncs, hem de tenir en compte que els segles XIX i XX «es caracteritzen pel desplegament d'esforços ingents adreçats a reconstruir les realitats polítiques i socials per tal de fer-les coincidir amb les (presumptes) fronteres lingüístiques i etnonacionals» (Vila, 2008: 43). En efecte, aquest conjunt de polítiques de què parlàvem també inclou diferents actuacions en matèria lingüística, que pretenen fer del castellà l'única llengua de l'Estat, d'acord amb el principi «un estat, una llengua». A més, aquest procés homogeneïtzador també vol desfer qualsevol altre sentiment de pertinença nacional diferent, ja que la llengua és un dels principals elements vertebradors de la identitat i de la pertinença a una comunitat (Bierbach, 1988: 155, citat per Melià, 2014).

És en tot aquest entramat sociopolític —però també identitari i cultural— que hem de concebre el diferencialisme lingüístic que afecta la llengua catalana i que té diferents realitzacions, com ara el denominat *blaverisme*, al País Valencià, i el *gone-llisme*, a Mallorca —però també a la resta de les Illes—, així com el fenomen del català *light*, que és propi de Barcelona, però que tanmateix afecta tot el conjunt lingüístic, ja que ataca la possibilitat d'establir un model de llengua unitari compartit. En aquest treball, però, ens limitarem únicament al segon cas, relatiu al *gonellisme*, tot i que hi ha diferents punts de connexió.

En conseqüència, podem assumir que, davant la possibilitat d'una reconstrucció cultural i identitària de la comunitat lingüística catalana —com demostren les obres de Fuster (1962) i Melià (1967)—, el diferencialisme sorgeix com una reacció contra

1. Aquesta ideologia es fonamenta en l'individualisme sociolingüístic, una actitud pròpia de les llengües minoritzades que consisteix a negar la validesa de l'estàndard en la mesura que els parlants el conceben com un model de llengua aliè (Calaforra i Moranta, 2005: 65).

aquests plantejaments per promoure una consciència espanyola, oposada a qualsevol consciència nacional diferent. D'aquesta manera, neix l'anticatalanisme com a eina política (Ferrer i Gironès, 2000) i es vertebrava el diferencialisme lingüístic tant al País Valencià (1977)² com a les Illes Balears (1972), sense deixar de banda el Principat de Catalunya.³

2. ELS ORÍGENS DEL DIFERENCIALISME LINGÜÍSTIC ILLENC

Tradicionalment s'ha parlat de *gonellisme* per definir qualsevol moviment d'àmbit illenc que s'oposa a un model de llengua unitari, però en aquest treball diferenciarem entre *particularisme* i *secessionisme*, per analitzar-ne les divergències. En qualsevol cas, es tracta d'una diferència de grau (Calaforra i Moranta, 2005; Company Campins, 2017; Moranta, 2020); és a dir, els uns defensen la singularitat dels parlars illencs, ja que no volen que els ciutadans de les Illes s'identifiquin amb l'estàndard (Calaforra i Moranta, 2005), mentre que els altres neguen qualsevol vincle amb Catalunya, que oposen a la nació espanyola. Amb tot, la finalitat és la mateixa: promoure el bilingüisme social (Company Campins, 2017; Canyelles, 2018) i vertebrar una identitat espanyola i en castellà, que tolera una identitat autòctona regional, expressada en mallorquí col·loquial.

En aquest sentit, el particularisme és una ideologia que reacciona contra qualsevol projecte cultural —i, per tant, polític— comú entre els diferents territoris del domini lingüístic. L'objectiu és clar: sense un projecte cultural compartit, es manté una comunitat desmembrada sense consciència col·lectiva, que tan sols pot aspirar a construir una identitat regional marcadament provinciana i folklòrica, sotmesa a la identitat nacional espanyola (Archilés, 2006: 122-123, citat per Company Campins, 2017). Així, la polèmica de Gonella (Moll, 2017) s'ha d'entendre com un atac al mallorquinisme polític de l'època, que defensava la inclusió de Mallorca en la cultura catalana (Melià, 1967). En efecte, negar la catalanitat de les Illes els permet de reafirmar-ne l'espanyolitat, ja que «la negació de la identitat (lingüística) catalana afirma de manera implícita la identitat (nacional) espanyola» (Calaforra i Moranta, 2005: 72).

L'arrel d'aquest conflicte és en l'aïllament de la comunitat idiomàtica, mitjançant la prohibició del català en els usos formals o la divisió del domini lingüístic en regions administratives diferenciades, entre d'altres. Aquestes mesures propiciaren la pèrdua de la identitat compartida, així com la desaparició d'un model de llengua formal, la qual cosa ha incentivat, al llarg del temps, l'aparició de diferents prejudicis (Melià, 2014).

2. Segons Climent-Ferrando (2005), el blaverisme sorgeix com a resposta a la victòria de l'esquerra en els comicis de 1977. Per a més informació sobre el cas valencià, consulteu autors com Pradilla (2004 i 2008), Climent-Ferrando (2005), Viadel (2006) i Mas (2008).

3. En el cas de Catalunya, la polèmica del català *light* és posterior, tal com es reflecteix en obres com *Verinosa llengua* (1986), de Xavier Pericay i Ferran Toutain, i *El català que ara es parla* (1990), d'Ivan Tubau.

L'aïllament, a més, també ha fet que el contacte entre varietats sigui menor, de manera que la resta de geolectes es perceben com a llunyans i l'estàndard modern, com un model aliè.

A totes aquestes causes històriques, cal sumar-hi les més actuals, com la defensa del sentiment patriòtic espanyol i l'anticatalanisme, especialment a partir dels esdeveniments polítics recents a Catalunya. Arran de tot això, els sectors diferencialistes han desenvolupat una contranormalització per frenar la recuperació sociopolítica de la llengua.⁴ Un símptoma clar d'aquest fet és que actualment molts dels defensors del *mallorquí* no són catalanoparlants, sinó monolingües castellanoparlants (Bibiloni, 2006), la majoria dels quals són fills d'immigrants que es traslladaren a les Illes en les diferents onades migratòries de la segona meitat del segle xx. Igualment, tampoc no podem obviar els interessos particularistes de les classes benestants mallorquines, que no volien establir cap mena de lligam amb Catalunya perquè al principi del segle passat ja proliferaven idees polítiques de caràcter revolucionari, relacionades amb el catalanisme polític i amb el socialisme marxista (Melià, 2014; Company Campins, 2017). Aquesta perspectiva particularista també existeix avui, ja que és una eina política dels sectors conservadors: ataquen la llengua perquè consideren que és un instrument de l'esquerra nacionalista (Puig, 2014, citat per Moranta, 2020), amb la intenció d'evitar que els diferents territoris del domini lingüístic esdevinguin una comunitat cultural més o menys homogènia i superin l'autoodi.⁵

Podem dir que el diferencialisme lingüístic illenc neix el 1972, arran d'una polèmica al *Diario de Mallorca*, recollida posteriorment per Moll (2017) en un llibre.⁶ Amb tot, anteriorment cal destacar dues publicacions que ja plantegen aquesta qüestió de manera incipient, que són, d'una banda, *La Vanguardia Balear* (1914-1938), que va criticar la normativització de la llengua en diverses ocasions, i d'una altra, el setmanari solleric *En Xerrim* (1917-1919), que oposava durament el mallorquí al «català perfeccionista» (Canyelles, 2018). En canvi, anteriorment no hi ha cap contraposició entre mallorquí i català ni cap atac contra l'estàndard —que en aquella època era denominat *llengua literària*.⁷

Així doncs, el 30 de juny de 1972 es publicà la primera carta al director de Pep Gonnella —pseudònim de Josep Zaforteza— en què l'autor criticava la llengua estàndard, que considerava massa centrada en el parlar de Barcelona i que, per tant, arraconava els *purismes* característics de la parla típica de Mallorca.⁸ En total, Gonnella va publi-

4. Pradilla (2002) en diu *contraplanificació lingüística*, entesa com un conjunt de gestions destinades al manteniment de la situació minoritzada d'una llengua per tal de dificultar-ne la normalització.

5. Sobre aquest concepte, cf. Ninyoles (1985: 75-76).

6. La primera edició del llibre és del 1972.

7. Un cas excepcional és Ferrer i Parpal (1817-1897), un estudiós de la llengua menorquina que defensava que el menorquí era, ja a mitjans del segle XIX, una varietat prou distanciada de la resta per poder-la considerar un idioma independent (Bellés, 2021).

8. És important destacar la idea de *purisme* perquè és un recurs força emprat en el discurs diferencialista, que es basa en el prejudici lingüístic segons el qual a Mallorca es parla un català més antic i perfecte que no a Catalunya.

car cinc articles, entre els quals podem destacar l'últim, titulat «Punt final. En Pep Gonella o sa mala consciència de unes “elites”», en què estableix les bases del denominat *gonellisme*: 1) la defensa del parlar mallorquí, 2) la crítica contra la uniformització lingüística i 3) la reivindicació de l'ortografia com un fet menor (Moll, 2017: 237-238).

Aquest corrent en cap cas no qüestiona la unitat de la llengua, sinó que exigeix una major presència del mallorquí en el model de llengua estàndard. Per fer-ho, reivindica la *puresa* del mallorquí i critica la castellanització del parlar de Barcelona, tot i que els textos de Gonella són plens de castellanismes. En aquest sentit, l'atac contra l'estàndard es fa, més o menys, en els termes dels defensors dels estàndards autònoms o paraestàndards (Bibiloni, 1997): considera que l'estàndard és massa unitari i uniformador, una crítica que ignora que l'estàndard català és (o pretén ser) composicional. En relació amb això, també és important destacar que qüestiona la necessitat d'una ortografia fixa i compartida, un aspecte que demostra que la intenció és minvar el capital simbòlic del català, atès que una llengua sense una norma unitària —també ortogràfica— és un sistema incomplet i de poc valor.

Respecte a la crítica de la centralitat del parlar de Barcelona, es pot considerar un atac contra la capitalitat cultural que exercia la Ciutat Comtal —i que encara exerceix—; per això es parla de la *imposició* del barceloní, que comporta, segons ells, la pèrdua del parlar local, aspecte que sobretot il·lustren mitjançant el lèxic i algunes terminacions verbals —que es perdien ja en aquella època arran d'un canvi generacional, com explica Moll (2017: 68-72).⁹

En resum, el gonellisme és la primera mostra de diferencialisme lingüístic a Mallorca,¹⁰ fruit de la desconexió que existia entre els diferents territoris de parla catalana i, alhora, com a resposta al mallorquinisme polític, que defensava la recuperació de la comunitat compartida amb la resta de la catalanofonia. En aquest sentit, la polèmica, tot i centrar-se en l'aspecte lingüístic, té un rerefons polític i cultural, en què s'oposen dos projectes identitaris diferents: el mallorquinisme i l'espanyolisme.

3. ELS HEREUS DEL GONELLISME: PARTICULARISTES I SECESSIONISTES

Amb el darrer article de Gonella, del 7 de setembre de 1972, alguns consideraren que la polèmica havia estat superada i que tot havia restat en un intercanvi d'articles d'opinió. No obstant això, els plantejaments de Gonella van donar lloc a una ideolo-

9. Algunes de les expressions lèxiques que Gonella critica poden considerar-se influència del castellà, com ocorre amb *atrapar* (*aglapir*), *pegar* (*atupar*), *tarda* (*horabaixa*) i no culpa de l'estàndard. En d'altres casos, podem posar en dubte que la crítica respongués a una observació real del parlar de Mallorca, perquè avui dia encara són comuns mots com *acubar-se*, *esbucar* o *moix*, per exemple; per tant, probablement tan sols es dedicà a contraposar mots dialectals de Mallorca amb equivalents del català central, no sempre encertats.

10. Amb tot, no podem ignorar les discussions sobre el model de llengua escrita a Mallorca (més arcaïtzant o més proper a la llengua col·loquial) que varen tenir lloc durant la segona meitat del segle XIX.

gia i a un discurs que calaren en una part de la societat. Un discurs que, a més, apareix constantment, de manera cíclica (Canyelles, 2018), la qual cosa confirma la hipòtesi que és un mecanisme de contranormalització. Tot i així, avui dia cal diferenciar entre el particularisme, que reivindica els trets dialectals més representatius de cada varietat, amb un gran mimetisme dels registres informals, i el secessionisme, «que nega la catalanitat de la “llengua balear” i proposa una peculiar interpretació de la història i una normativa lingüística pròpia» (Calaforra i Moranta, 2005: 59). En ambdós casos, «la forma balear sempre és col·loquial i, molt sovint, a part de falsament exclusiva, vulgar» (Melià, 2014: 246). Tanmateix, la finalitat és la mateixa: fragmentar la comunitat idiomàtica i cultural, i minvar el capital simbòlic de la llengua.

El particularisme lingüístic de les darreres dècades és la continuació del discurs gonella, que es traslladà a la societat, en la qual la llavor de l'anticatalanisme ja havia arrelat prou durant la dictadura franquista. A més, l'estranyesa que produïen la resta de dialectes del català va fomentar la idea que el mallorquí gaudia d'una *puresa* que, en canvi, el català no tenia, perquè ràpidament es deixà de banda el *barceloní* per parlar de *català*.¹¹ Així, la reivindicació d'una major presència de trets mallorquins en la llengua estàndard es transformà en una oposició clara contra un model de llengua unitari i, per tant, contra l'establiment d'un mercat simbòlic (lingüístic, identitari i cultural) compartit (Calaforra i Moranta, 2005; Company Campins, 2017). En aquest sentit, la defensa de l'article salat serà un dels arguments principals de la mallorquinista, atès que es percep com un element clarament diferenciador —sense tenir en compte que a Pollença no el fan servir i que també es conserva en una part de l'Empordà. Malgrat això, la tradició demostra que es tracta d'un tret propi d'àmbits informals: tota la documentació eclesiàstica, notarial, administrativa, etc., de Mallorca ha estat històricament escrita amb article literari, que és present, també, en molts d'usos informals (*l'amo, la mar, etc.*).

Aquest discurs ha afectat sobretot Mallorca, però més recentment també té una presència relativa a Menorca i, en menor grau, a Eivissa i Formentera. Entre els actors principals cal destacar Josep Zaforteza (Pep Gonella) i els seus col·laboradors directes, entre els quals hi ha Lluís Ripoll i Antoni Alemany.¹² Anys després va néixer Cultura en Llibertat (1988), una entitat que es reivindica clarament gonellista i, per tant, obertament contrària als secessionistes, en què destaca Lluís Cerdó.¹³

Actualment la Fundació Jaume III, fundada el 2013, és l'entitat particularista més activa i amb un major nombre de simpatitzants.¹⁴ Aquesta entitat va néixer a Ma-

11. La polèmica del català *light*, també de caire dialectal i col·loquial, però centrada en el parlar de Barcelona, ha atiat posteriorment aquesta diferenciació.

12. Josep Zaforteza fou magistrat i va presidir el Comitè d'Administració del *Diario de Mallorca*, i Antoni Alemany fou director del dit diari durant la polèmica i, posteriorment, ha estat vinculat al Partit Popular i a diferents mitjans de comunicació que han difós l'ideari anticatalanista en l'àmbit illenc.

13. En diferents articles, Cerdó critica els secessionistes i es reivindica com a gonellista (Canyelles, 2018). Actualment, podríem pensar que és l'actor que més fidelment ha representat els valors que es recullen als articles de la polèmica del 1972.

14. Des del 2018 potencien la marca Sa Fundació, en comptes del nom original.

llorca, al capdavant de la qual hi ha Josep Zaforteza, Joan Font, Joan D. Pons i Xavier Pericay. El discurs de la Fundació Jaume III defensa que català, valencià i balear formen un tronc comú, però critiquen durament la uniformitat, és a dir, s'oposen a l'establiment d'un estàndard unitari i reivindiquen la creació de paraestàndards.¹⁵ Des del 2014, l'entitat Foment Cultural Illes Balears també s'integra en la Fundació Jaume III i, de manera conjunta, promouen la marca *balear*, amb la intenció de crear una consciència balear que, tanmateix, no comparteixen els illencs (Melià, 2014), però que reivindiquen per vehicular un sentiment de *balearitat* oposat al de *catalanitat*.

Quant al secessionisme lingüístic, tot i que també neix arran dels plantejaments del gonellisme, es caracteritza sobretot per dur-los a l'extrem i qüestionar la catalanitat del mallorquí o balear. Aquesta negació es basa en dos arguments diferents: per una banda, alguns neguen qualsevol vincle històric, cultural, polític, etc., entre catalans i illencs, mentre que, per una altra, hi ha els qui consideren que el mallorquí, tot i ser una branca d'un tronc comú compartit amb el català i el valencià, actualment és un sistema lingüístic independent.¹⁶ Així doncs, com que consideren que són idiomes diferents, exigeixen un tractament diferenciat, la qual cosa implica l'ús d'una gramàtica i una ortografia que no són les de l'Institut, sempre emmirallant-se en la llengua dominant (Melià, 2014), és a dir, el castellà; per això en les seves ortografies usen la *ñ* i la *y*. Aquest col·lectiu té un major paralelisme amb el blaverisme valencià, que també és secessionista.

Entre els actors principals, podem destacar el menorquí Mariano Bendito Saura —un dels fundadors del Partit Popular a les Illes—, que ha defensat públicament l'existència del denominat *romanç mallorquí* —inicialment no parlaven de balear— i nega, per tant, que els repobladors parlessin català: segons ell, la llengua de Jaume I i dels cavallers que l'acompanyaven era el llemosí i, alhora, el llatí (Canyelles, 2018). Una altra personalitat rellevant és Miquel Garau (Mikèl Garàu), que ha desenvolupat diferents teories que vinculen el mallorquí (o balear) amb el basc i que defensa l'origen mil·lenari de la llengua, que es remuntaria als fenicis (Canyelles, 2018). Més recentment, també podem destacar la menorquina Úrsula Mascaró i l'organització Mos Movem, que critica que el català sigui la llengua vehicular de l'Administració i de l'educació.

Tot i així, la primera entitat secessionista va ser S'Equip Any Dos Mil (1978), que no negava el tronc comú del català, el balear i el valencià, però que entenia que ja aleshores eren llengües diferenciades. Del mateix any també és el Centro Cultural Mallorquí, entre els socis del qual hi havia Jaume Martorell Mir —vinculat a la Falange i condemnat per diverses accions vandàliques. Actualment, les entitats més

15. Encara que la Fundació Jaume III teòricament no posa en dubte la unitat idiomàtica, el director i vicepresident per Menorca, Joan D. Pons, va publicar un article a *Es Diari* titulat «Som 12 milions que rallam occità» (5 febrer 2020), en què defensa la teoria llemosina.

16. Trobem aquestes teories també entre els arguments del secessionisme valencià (Climent-Ferrando, 2005).

actives en defensa del secessionisme lingüístic són l'Acadèmi de sa Llengo Baléa (1992), que és una continuació del Centro Cultural Mallorquí, així com el Grupo d'Acció Baléa (2011), que sorgeix per imitació del Grup d'Acció Valencianista (1977). Paral·lelament, també hi havia el Círculo Balear (1999), reconvertit en el partit polític Actúa Baleares, que podem considerar una de les entitats anticatalanistes més mediàtiques (Canyelles, 2018), al capdavant de la qual es troba Jorge Campos, actual diputat de Vox.

Tots aquests col·lectius, especialment l'Acadèmi, han generat nombroses obres, com la *Nova ortografia balear* (1980), del Centro Cultural Malloquí, o la *Gramática de la lengua balear* (1986) i el *Diccionario español-balear, balear-español* (1994), d'Antonio Roig Artigues. A més, també han publicat diferents llibres divulgatius en què pretenen demostrar que el català i el balear són sistemes lingüístics diferents, com *Balear y catalán no son un mismo idioma* (2000), de Miquel Garau, o *En Baleares no hablamos catalán* (2019), de Mateo Cañellas Taberner, un compendi dels principals tòpics secessionistes.¹⁷

Més enllà de les diferències que puguem establir entre uns i altres, cal tenir en compte que l'objectiu és compartit: construir una identitat balear que nega o redueix al mínim els lligams culturals i lingüístics amb Catalunya, sigui proposant un paraestàndard o creant una llengua diferent. Una de les reivindicacions compartides és, per exemple, aconseguir que el poder polític modifiqui l'Estatut d'autonomia perquè, com els valencians, no parli de *català*, sinó de *balear*.¹⁸ En el fons, totes aquestes entitats només defensen la castellanització identitària, cultural i lingüística de les Illes, a través de la construcció d'una identitat espanyola que toleri un relatiu component balear d'àmbit popular. Per això són partidaris del bilingüisme social (Companys Campins, 2017; Canyelles, 2018), mitjançant el qual pretenen que el castellà esdevingui la llengua de cohesió del territori, en substitució de la llengua pròpia —una empresa que comença a reeixir en alguns àmbits de la realitat illenca.

A propòsit d'això, no hem de perdre de vista que «quan la frontera administrativa que separa territoris lingüísticament unitaris és a l'interior d'un mateix estat, la llengua oficial pot actuar com a mitjà de comunicació no marcat, en lloc de la pròpia» (Melià, 2014: 248), una substitució que, a l'era de la globalització, s'agreuja a gran velocitat per culpa de la manca de referents culturals compartits. No ens ha de sorprendre, doncs, que alguns particularistes, com Joan Font, de la Fundació Jaume III, neguin públicament la necessitat d'un estàndard català unitari, argüint que la llengua nacional de Balears és l'espanyol.¹⁹

17. Cal tenir en compte que aquestes publicacions són autoedicions, ja que no reben cap tipus de suport institucional, sinó que responen a una iniciativa privada.

18. Des del diferencialisme balear critiquen que l'Estatut inclogui la paraula *català*, que va generar una polèmica molt mediàtica en el seu moment, i reivindiquen el terme *balear*.

19. Vegeu l'article «Fer un ou de dos vermells», publicat a *El Mundo* (27 octubre 2013).

4. EL DISCURS DIFERENCIALISTA: CARACTERÍSTIQUES I ARGUMENTS

El diferencialisme lingüístic actual parteix del model discursiu de la polèmica del 1972, que s'ha anat adaptant i reforçant argumentativament amb el temps. En general, empenen un llenguatge proper al lector, farcit de refranys i d'expressions populars, així com mots que apelen a la part emocional de les persones (Calaforra i Moranta, 2005).²⁰ És un discurs basat en la tergiversació dels fets i en l'ús de diferents tòpics, amb la intenció de crear crispació i polèmica, com indiquen Calaforra i Moranta (2008) amb relació al discurs de Gonella.

D'altra banda, la narrativa diferencialista és prou articulada (Calaforra i Moranta, 2005), en la mesura que ha aconseguit de vertebrar un conjunt d'arguments que es reproduïxen constantment i que se centren en tres temàtiques: la lingüística, la històrica i la identitària, que sovint s'entrelliguen. La gran diferència entre particularistes i secessionistes és que els primers reivindiquen un model de llengua més col·loquial i dialectal, sempre contraris a un model unitari compartit, mentre que els segons difonen un discurs basat en una lectura esbiaixada dels fets històrics.

No podem obviar tampoc que és un discurs que ha estat present en diferents mitjans de comunicació, tot i que «el volum de material aprofitable que ha generat el gonellisme no és comparable amb la producció textual que ha generat en el mateix període [...] el secessionisme valencià» (Calaforra i Moranta, 2005: 52). Actualment, emperò, encara trobem diferents mitjans, sobretot escrits, que fan d'altaveu d'aquests grupuscles, com ocorre amb *Es Diari*, de Menorca, o amb el *Periódico de Ibiza y Formentera*, dos diaris en què Joan D. Pons publica amb freqüència.

L'argumentari que fan servir es fonamenta en un sil·logisme molt simple: si s'ataca la llengua comuna, s'evita qualsevol lligam cultural i polític entre Catalunya, el País Valencià i les Illes (Calaforra i Moranta, 2005). Per tant, la lògica que apliquen és que la llengua, en la mesura que és un important eix de vertebració de la comunitat cultural compartida, podria arribar a articular un projecte identitàri i polític col·lectiu arreu del domini lingüístic, la qual cosa posaria en risc la identitat espanyola d'aquests territoris i, alhora, la preeminència de la llengua castellana.

4.1. Arguments lingüístics

Els arguments lingüístics giren al voltant de tres idees: 1) la polèmica dels glòtònims —també denominada *polinòmia lingüística*—, que els permet de defensar l'existència o bé d'una llengua diferent o bé d'un estàndard autònom propi; 2) la qüestió de la pèrdua dels parlars locals per culpa de l'estàndard, i 3) la reivindicació que mallorquí i català són llengües diferents —que és un argument exclusiu dels secessionistes.

20. Sovint fan referència al concepte *dictadura catalanista*, la qual cosa els permet d'oposar la defensa del que és *nostre*, *arrelat* i *ancestral* al que és *català*, *imposat* i *nou* (Calaforra i Moranta, 2005).

La polinòmia lingüística, això és, el fet que l'idioma rebí noms diferents, associats als gentilicis relatius a l'entitat administrativa més immediata,²¹ és un dels principals arguments dels diferencialistes. No obstant això, és important tenir en compte que l'existència de diverses denominacions sorgeix arran de la fragmentació administrativa i cultural de la comunitat, que s'inicia cap al segle XVI i que s'agreuja a partir del segle XVIII, amb els decrets de Nova Planta.²² Es tracta, doncs, d'una conseqüència de la pèrdua de la consciència col·lectiva (Melià, 2014; Company Campins, 2017; Canyelles, 2018). Amb tot, tradicionalment l'existència de glotònims no tenia una voluntat secessionista, sinó que simplement indicava les particularitats de cada parlar. En són un bon exemple la majoria de treballs lexicogràfics i gramaticals vuitcentistes, que tot i parlar de *mallorquí* o *menorquí* no qüestionen la unitat de la llengua.²³

Un altre argument consisteix a denunciar que l'estàndard, que redueixen al barceloní, posa en risc el mallorquí, ja que no permet que les generacions futures el mantinguin. En aquest cas, contraposen els mots suposadament mallorquins —particulars i col·loquials, de vegades fins i tot d'un registre vulgar— als mots principals, amb la intenció de demostrar el distanciament que existeix entre varietats per justificar que, en la mesura que la intercomprensió és difícil, es tracta de llengües diferents (Melià, 2014). Normalment, per contraposar el parlar de Mallorca al de Barcelona recorren a textos de la segona meitat del segle XIX, com els articles del setmanari *L'Ignorància* (1879-1885), la qual cosa també els permet de criticar el model ortogràfic, sense tenir en compte que l'ortografia és arbitrària i que canvia al llarg del temps.

La contraposició entre mallorquí i català es fa argüint tres elements: primer, les diferències lèxiques (*gat vs. moix, parlar vs. xerrar*), sense tenir en compte que aquestes diferències no són majors que les que trobem entre els subdialectes baleàrics (Melià, 1967); segon, la morfologia verbal, que varia en alguns casos, però que té més convergències que divergències, i, finalment, l'article salat, que tanmateix és un tret compartit amb una part de l'Empordà que tradicionalment no ha transcendit els usos informals. De fet, l'article salat no era present ni tan sols en la toponímia, àmbit en què va introduir-se al segle XVIII (Canyelles, 2018).

Aprofitant totes aquestes qüestions, que en bona part són arguments particularistes, els secessionistes van una mica més enllà i creuen que cal considerar que el mallorquí és una llengua diferent del català perquè les diferències existents són estructu-

21. Generalment, els glotònims fan referència a la comunitat administrativa més àmplia, com ocorre amb *català* i *valencià*, per exemple; en canvi, a les Balears, el glotònim respon a cada illa (*mallorquí, menorquí, eivissenc* i *formenterer*), però no a la comunitat autònoma, precisament per la desconexió que hi ha hagut entre illes, així com pel caràcter individualista dels territoris.

22. Segons Canyelles (2018), la denominació *mallorquí* sorgeix per primer cop el 1409 i no es torna a documentar fins al 1450, però no és fins al segle XVI que es comença a generalitzar.

23. És interessant subratllar que «la denominació de la llengua amb paraules diferents a *català* era una estratègia per poder publicar sense censura» (Canyelles, 2018: 50), de la mateixa manera que el nom del diccionari d'Alcover es deu, en part, a un condicionant per poder optar a un ajut reial de l'època, argüint que havia de ser una obra d'interès supraregional i, per tant, no exclusiva de Catalunya.

rals. El problema d'aquest argument, però, és que va en contra dels plantejaments de la romanística, ja que «s'ha dit que el català és una de les llengües més unitàries de la Romània» (Veny, 2002: 11). A més, l'estàndard parteix d'un model composicional en què tenen cabuda els usos formals de totes les varietats.

4.2. Arguments històrics

En segon lloc, els arguments històrics es classifiquen en dos grans grups: per una banda, les teories que reivindiquen que l'existència del mallorquí és anterior a l'arribada dels catalans, que justifiquen amb l'existència d'un *romanç baleari*, i, per l'altra, el mite de la llengua llemosina, associat a la suposada no catalanitat de Jaume I. En general, són arguments propis del secessionisme, però també hi ha alguns actors particularistes que els subscriuen. El procediment que usen per rellegir la història i els fets consisteix a extrapolar idees, és a dir, analitzen el fet històric des d'una òptica actual i totalment condicionada.

La idea que el mallorquí és anterior al català reivindica que a Mallorca ja hi havia un model de llengua amb cara i ulls, que justifiquen amb l'existència de gramàtiques i diccionaris propis que, segons ells, són anteriors als treballs respectius en català (Calaforra i Moranta, 2005).²⁴ Els primers treballs lingüístics sobre el mallorquí són el *Diccionario de los vocablos de la lengua mallorquina y su correspondencia en la española y latina* (1723), d'Antoni Balaguer, i la *Nueva ortografía de la lengua mallorquina, explicada en español para su más fácil inteligencia* (1812), d'Antoni Maria Cervera, malgrat que no són els més populars entre els sectors diferencialistes, que sobretot parteixen de l'obra de Joan Josep Amengual, formada per la *Gramàtica de la llengua mallorquina* (1835) i el *Nuevo diccionario mallorquín-castellano-latín* (1841).²⁵ En general, aquestes gramàtiques i diccionaris s'orienten a l'ensenyament del castellà i, en cap cas, no posen en dubte la unitat idiomàtica, tot i emprar sistemes ortogràfics diferents.

No obstant això, aquestes obres han estat usades per atacar l'obra de Fabra, a qui acusen d'inventar-se una gramàtica que només té en compte el català parlat a Barcelona i que deixa de banda la resta de varietats. Un argument que no només és fals, sinó que a més l'esgrimeixen per atacar la capitalitat cultural que exerceix Barcelona, que ha actuat com a tal, «però sense els avantatges que suposa ser-ho administrativament» (Melià, 2014: 245). Així mateix, la figura de Fabra també s'ataca aprofitant les desavinences que tingué amb Antoni Maria Alcover, una figura que s'apropien al-

24. Per als diferencialistes, l'única gramàtica catalana és la de Fabra (1912), de manera que obvien que la primera gramàtica en català, que és de Llorenç Cendrós, data de 1676, seguida de la de Josep Pau Ballot i Torres, de 1814. A més, anteriorment podem destacar les *Regles d'esquivar vocables o mots grossers o pagesívols* (ca. 1497).

25. En el cas del menorquí, les primeres obres lingüístiques són d'Antoni Febrer i Cardona, entre les quals destaca *Principis generals de la llengua menorquina* (1804).

guns sectors secessionistes, que desconeixen que fou un clar defensor de la unitat idiomàtica.²⁶

Amb tot, els sectors secessionistes més durs reivindiquen una llengua mallorquina que s'hauria mantingut intacta des de l'època fenícia. Aquesta hipòtesi, poc versemblant des d'una perspectiva tant lingüística com històrica, lliga amb la idea que existia una comunitat mossàrab a Mallorca amb una llengua que també derivava del llatí, el que denominen *romanç mallorquí* o *romanç balear*,²⁷ de la qual, però, no hi ha cap evidència. Amb tot, l'existència d'aquest mossàrab no permetria de qüestionar que la llengua de les Illes és el català, ja que a diferents indrets de la península Ibèrica hi havia comunitats mossàrabs que, amb el temps, s'integraren en les comunitats dominants, com la castellana o la catalana.

L'altre argument del secessionisme, la teoria de la llengua llemosina, sosté que el bressol de la llengua comuna és a Occitània, no a Catalunya, de manera que defensen l'origen occità de Jaume I i dels repobladors de Mallorca. L'origen d'aquest argument neix a partir de l'ús dels termes *llemosí* o *llengua llemosina* que es van popularitzar durant la Renaixença, a partir del poema «Oda a la pàtria» de Bonaventura Carles Aribau (1833).²⁸ Amb tot, al segle XVI ja es feia servir aquesta denominació per designar el català medieval, és a dir, un cronoclecte que s'havia allunyat del model de llengua d'aleshores.

No obstant aquests arguments, les evidències documentals demostren que els repobladors de Mallorca eren majoritàriament catalans, encara que també n'hi havia de castellans, aragonesos, occitans, etc. A més, des del punt de vista lingüístic, els treballs de Meyer-Lübke (1925) i de Menéndez Pidal (1926) refuten la idea que el català i l'occità siguin un mateix idioma. De fet, les primeres referències a la llengua catalana daten del segle XIV, amb denominacions com *lingua catalanica*, *romanç catalanesc* o *pla català*, entre d'altres, que no fan referència al llemosí, que era la llengua dels trobadors.²⁹

26. Aquesta defensa de la unitat idiomàtica és palesa en el subtítol del *Diccionari català-valencià-balear* i en diferents escrits. A més, el manacorí sovint es definia com a «català de Mallorca» (Canyelles, 2018), que és un tractament que els mallorquins històricament usaven i rebien fora dels territoris de la Corona d'Aragó.

27. Aquest *romanç balear* el defensen amb la documentació en textos eclesiàstics de la denominació *balearico eloquio*, que consideren que n'és la continuació. Amb tot, aquesta denominació respon a un tipus de llenguatge administratiu i eclesiàstic dels segles XVII i XVIII, referit a la diòcesi de Mallorca i Menorca —que era compartida (Canyelles, 2018)—, que podem traduir com *parla* o *expressió balearica*.

28. Era una denominació neutra que permetia d'evitar les pugnes particularistes respecte del nom de la llengua. Tot i així, diferents intel·lectuals de l'època, com el mallorquí Tomàs Forteza Cortès, varen negar que occità i català fossin la mateixa llengua.

29. Sobre aquesta qüestió és interessant tenir en compte que Anselm Turmeda a les *Cobles de la divisió del Regne de Mallorca* (1398) afirma que escriu en *pla català* (Canyelles, 2018).

4.3. *Arguments identitaris*

Finalment, els arguments que se centren en les característiques identitàries de les Illes Balears es fonamenten en dues reivindicacions: d'una banda, el reclam d'una identitat mallorquina —i, sobretot, balear— que no és compartida amb catalans ni valencians, més enllà de possibles lligams històrics, segons si és una mirada secessionista o particularista, i, de l'altra, el reclam del Regne de Mallorca com a naixement de la cultura mallorquina, diferenciada dels catalans —a qui critiquen per haver-los subjugat arran de la batalla de Lluçmajor (1349). En el fons, aquests dos grans arguments en constitueixen un de sol, mitjançant el qual pretenen diferenciar les identitats balear i catalana.

Quan es parla de llengua des d'un punt de vista sociolingüístic, és important tenir en compte que no és només un sistema gramatical, sinó també un element identitari que vertebrava una cultura compartida. Per això, és inevitable que les llengües tinguin un component sentimental associat, raó per la qual «la paraula *català* és interpretada com una imposició i projecte d'annexió a Catalunya que no respecta la llengua, cultura i història de Mallorca [...]» (Canyelles, 2018: 27). En aquest sentit, Gonella, a la famosa polèmica del 1972, reivindica que no són ni catalans ni castellans, sinó mallorquins (Moll, 2017: 241); és a dir, reivindica una identitat pròpia. No obstant això, rere aquesta mallorquinitat que es presenta aïllada del conjunt català existeix una identitat híbrida, espanyola i mallorquina, en què destaca la primera (Calaforra i Moranta, 2005).

Sobre aquesta qüestió, és important diferenciar els posicionaments secessionistes dels particularistes, ja que els primers promouen una identitat mallorquina totalment diferenciada dels catalans, amb arguments lingüístics i històrics com els que hem explicat anteriorment. En canvi, els particularistes defensen una identitat illenca pròpia, sense negar certs lligams amb catalans i valencians. En el marc d'aquesta construcció identitària diferenciada sorgeix el concepte *balearitat*, per crear una identitat illenca que, tanmateix, no és compartida (Melià, 2014).

En primer lloc, cal tenir en compte que, en general, la població desconeix la terminologia lingüística, és a dir, no coneixen la diferència entre *dialecte* i *estàndard*. A més, el terme *dialecte* de vegades s'interpreta amb connotacions negatives (Saragossà, 1999: 210, citat per Melià, 2014). No ens ha de sobtar, doncs, que des del diferencialisme qüestionin l'estàndard, que defineixen com el parlar de Barcelona, i critiquin que es parli de dialectes (o subdialectes) en referir-se al valencià i al mallorquí, per exemple. En segon lloc, la denominació *català* designa tant els parlars de Catalunya com el conjunt idiomàtic, la qual cosa també genera confusió. A més, aquest mot també té connotacions que depassen el que és purament lingüístic, un aspecte que tant particularistes com secessionistes han explotat en profunditat per contraposar *mallorquí* (o *balear*) i *català*, argüint que són realitats polítiques diferents.

Mitjançant aquests plantejaments, els actors diferencialistes han vertebrat un discurs per convèncer alguns sectors de la societat illenca, hereva d'una tradició anticalalana, i al mateix temps hi han incorporat alguns castellanoparlants. Per tant, no

deixen de fer un ús partidista de la llengua per disgregar la comunitat lingüística: pel fet de pertànyer a comunitats autònomes diferents, afirmen que o bé parlen dues llengües diferenciades o bé una varietat pròpia que l'estàndard vol eliminar.

Aquesta qüestió identitària neix durant el segle XIX, amb les fronteres administratives establertes des de Madrid, que són un factor clau en la concepció de la identitat col·lectiva (Mira, 1985: 190-192, citat per Melià, 2014). En aquest sentit, la fragmentació de la comunitat idiomàtica en diferents països i en diferents regions dins Espanya atia encara més la manca de consciència de pertànyer a una comunitat compartida. Per això, els discursos que propugnen la unitat de la llengua són atacats i contaminats (Melià, 2014), de manera que qualsevol discurs en defensa de la normalització lingüística és entès com una maniobra que pretén convertir les Illes en un satèl·lit de Catalunya.

En favor d'aquesta identitat mallorquina o balear diferenciada de la catalana sorgeix el Regne de Mallorca com a fita clau. Aquest argument considera que la mallorquinitat es fonamenta en l'existència d'un regne propi i independent, que contraposen a la suposada inexistència de Catalunya, que no va tenir mai la categoria de regne. Aquesta concepció dels fets històrics, però, ignora que l'estatus de *principat* o *comtat* només designava una organització administrativa concreta. Tanmateix, la Corona d'Aragó sorgeix de la unió del Regne d'Aragó i dels Comtats Catalans; per això al llarg de la història s'ha parlat de la nació catalana, reconeguda fins i tot per Felip V en el jurament de les Constitucions de Catalunya (1702).

Així doncs, el conjunt d'arguments a què recorren els discursos diferencialistes tenen un únic objectiu: desfer els lligams culturals entre els territoris del domini lingüístic, sigui negant l'existència d'una comunitat compartida, sigui reivindicant un individualisme que, rere el parany del particularisme, promou l'aïllament dels diferents territoris. Per això, més enllà de recursos lingüístics, recorren tant a aspectes històrics com identitàris, que tenen una acollida relativa en la societat per mor de l'anticatalanisme existent i de la situació política actual de Catalunya.

5. CONCLUSIONS

El diferencialisme lingüístic és una ideologia que pretén diferenciar dues o més varietats d'un mateix idioma per crear dues llengües diferents (secessionisme) o dos models de llengua diferenciats (particularisme), la qual cosa dificulta la creació d'un mercat cultural compartit i minva el capital simbòlic de la comunitat lingüística, especialment si es tracta d'una llengua minoritzada. En el cas del català, podem assumir que rere aquesta ideologia existeix una política uniformadora en favor de la llengua castellana i de l'homogeneïtzació cultural d'Espanya. Amb tot, aquestes actituds —i els moviments que s'hi associen— no són exclusius del cas illenc, sinó que també en trobem exemples en altres punts del domini lingüístic. Els exemples més clars són el blaverisme, que n'és l'homòleg en terres valencianes, i la polèmica del català *light*, que és l'equivalent del particularisme que promou, entre d'altres, la Fundació Jaume III.

Igualment, el particularisme té punts en comú amb les reivindicacions dels denominats *estàndards autònoms* o *paraestàndards*, en la mesura que es reivindica un model de llengua particular d'un àmbit geogràfic.

Així mateix, el secessionisme no és exclusiu del cas català, sinó que també afecta (o ha afectat) altres comunitats lingüístiques, com la quebequesa (Kremnitz, 1993, citat per Melià, 2014), la moldava (Moranta, 2013), la gallega o la serbocroata (Joan, 2002). En tots aquests casos, podem parlar d'un procés de secessionisme lingüístic que pretén crear llengües per elaboració o trencar lligams simbòlics amb la resta de la comunitat lingüística, la qual cosa demostra que les llengües s'empren com a eina política.

A les Illes Balears l'origen del diferencialisme rau en el denominat *gonellisme*, raó per la qual actualment es considera que tant els secessionistes com els particularistes són *gonelles*. Amb tot, la polèmica que encetà Pep Gonella es limità a qüestionar el model estàndard, que considerava excessivament barceloní. Anys després, a partir d'aquests plantejaments, sorgeix el diferencialisme illenc que ara coneixem per promoure la balearitat contraposada a la catalanitat, sense adonar-se que «en reconèixer que a totes les Illes es parla la mateixa llengua, és difícil mantenir que és diferent de la parlada al territori continental» (Melià, 2014: 249).

Tanmateix, hem d'entendre que és una qüestió que depassa el fet lingüístic i que té un rerefons identitari (Budig, 2015) i polític. És per això que el diferencialisme lingüístic a les Illes és sobretot un recurs d'alguns sectors de l'espanyolisme, en la mesura que la societat illenca no ha assumit un relat identitari concret, que avui dia encara es debat entre el mallorquinisme (amb l'assumpció d'una catalanitat cultural) i el balearisme (amb una espanyolitat cultural castellana), com explica Companys Campins (2017). Per això els partits polítics conservadors són partidaris d'aquest discurs diferencialista, associat a l'assumpció d'una identitat espanyola, basada en la imposició de la llengua castellana mitjançant la defensa i promoció del bilingüisme social, una estratègia que va lligada al procés de substitució lingüística.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- BELLÉS, Eloi (2021). «Política e ideologia en la obra lingüística del menorquí Jaime Ferrer y Parpal». A: ALONSO, Borja; ESCUDERO, Francisco; VILLANUEVA, Carlos; QUIJADA, Carmen; GÓMEZ, José J. (ed.). *Lazos entre lingüística e ideología desde un enfoque historiográfico* (ss. XVI-XX). Salamanca: Edicions de la Universitat de Salamanca, p. 131-145.
- BIBILONI, Gabriel (1997). *Llengua estàndard i variació lingüística*. València: Tres i Quatre.
- (2006). «El desplaçament del gonellisme» [en línia]. <bibiloni.cat/blog/?p=205> [Consulta: 22 març 2020].
- BUDIG, Hanna (2015). «Comunitat lingüística i conflicte lingüístic: revisió d'uns termes sociolingüístics respecte al discurs valencià». *Zeitschrift für Katalanistik*, núm. 28, p. 5-17.
- CALAFORRA, Guillem; MORANTA, Sebastià (2005). «Propostes i despropòsits: aspectes del gonellisme». *Els Marges*, núm. 77, p. 51-73.
- (2008). «Francesc de Borja i el discurs lingüístic il·lustrat». *Els Marges*, núm. 84, p. 75-86.

- CANYELLES, Xavier (2018). *Gonellisme: Particularisme i secessionisme lingüístics a les Illes Balears*. Palma: Documenta Balear.
- CLIMENT-FERRANDO, Vicent (2005). *L'origen i l'evolució argumentativa del secessionisme lingüístic valencià. Una anàlisi des de la transició fins a l'actualitat*. Barcelona: CIEMEN.
- COMPANYS CAMPINS, Miquel Àngel (2017). *L'anticatalanisme a Mallorca: el gonellisme*. Treball de fi de màster. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- FERRER I GIRONÈS, Francesc (2000). *Catalanofòbia: El pensament anticatalà a través de la història*. Barcelona: Edicions 62.
- FUSTER, Joan (1962). *Nosaltres els valencians*. Barcelona: Edicions 62.
- JOAN, Bernat (2002). *Normalitat lingüística i llibertat nacional*. València: Tres i Quatre.
- KLOSS, Heinz (1967). «'Abstand Languages' and 'Ausbau Languages'». *Anthropological Linguistics*, vol. 9, núm. 7, p. 29-41.
- MAS, Josep Àngel (2008). *El morfema ideològic: Una anàlisi crítica dels models de llengua valencians*. Benicarló: Onada.
- MELIÀ, Joan (2014). «La pertinença lingüística: el cas de les Illes Balears». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 24, p. 241-266.
- MELIÀ, Josep (1967). *Els mallorquins*. Palma: Daedalus.
- MENÉNDEZ PIDAL, Ramón (1926). *Orígenes del español: Estado lingüístico de la Península Ibérica hasta el siglo XI*. Madrid: Espasa-Calpe.
- MEYER-LÜBKE, Wilhelm (1925). *Das Katalanische: Seine Stellung zum Spanischen und Provenzalische sprachwissenschaftlich und historisch dargestellt*. Heidelberg: Carl Winter.
- MOLL, Francesc de Borja (2017). *Polèmica d'en Pep Gonella*. Palma: Institució Francesc de Borja Moll.
- MORANTA, Sebastià (2013). «Eugenio Coseriu y la así llamada "lengua moldava": afinidades hispánicas (Valencia, Islas Baleares, Galicia)». [Traducció al castellà de l'original, publicat a *Limba Română* (Chişinău), núm. 5-6, any XXIII, p. 164-170]
- (2020). «Canyelles, Xavier (2018): *Gonellisme. Particularisme i secessionisme lingüístics a les Illes Balears*. Palma: Documenta Balear. (Arbre de Mar; 61), 462 p.». *Estudis Romànics*, vol. 42, p. 424-429. [Ressenya]
- NINYOLES, Rafel Lluís (1985). *Conflicte lingüístic valencià*. València: Eliseu Climent.
- PRADILLA, Miquel Àngel (2002). «La política lingüística contemporània al País Valencià». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 16, p. 101-119.
- (2004). *El laberint valencià: Apunts per a una sociolingüística del conflicte*. Benicarló: Onada.
- (2008). *La tribu valenciana: Reflexions sobre la desestructuració de la comunitat lingüística*. Benicarló: Onada.
- VENY, Joan (2002). *Els parlars catalans: (Síntesi de dialectologia)*. Palma: Moll.
- VIADEL, Francesc (2006). *No mos fareu catalans: Història inacabada del blaverisme*. Barcelona: L'Esfera dels Llibres.
- VILA, Francesc Xavier (2008). «L'articulació dels parlars flamencs en el continuu lingüístic neerlandòfon». A: ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA (ed.). *Actes del I Simposi Internacional sobre Situació i Perspectives del Plurilingüisme a Europa*. València: AVL, p. 41-55.